

• פרק א •

מצוות הנזירות לסוגיה השונים

בתורה שבכתב ובתורה שבעל פה מצינו ארבעה סוגי נזירות שונים:

- א. נזיר לזמן קצוב – כמתואר בפסוקי התורה בפרשת נשא פרק ו.
- ב. נזיר שמשון – נזירותו של שמשון הגיבור, כציווי המלאך לאביו ולאמו.⁴
- ג. נזיר עולם – כנזירותו של שמואל הנביא ואבשלום בן דוד מלך ישראל.⁵
- ד. נזיר לעולם – כמבואר במסכת נזיר ובספרות ההלכה.⁶

להלן עיקרי הדינים המאפיינים את סוגי הנזירות הללו ומבדילים ביניהם:

נזיר לזמן קצוב

- א. נזיר לזמן קצוב הוא נזיר שקיבל על עצמו נזירות לפרק זמן מוגבל. הזמן המינימלי לנזירות קצובה בזמן הוא שלושים יום.⁷
- ב. קבלת הנזירות נעשית באמירת 'הריני נזיר וכך ימים', ואם אמר 'הריני נזיר' סתם, ולא פירט את זמן נזירותו – הרי זה נזיר לשלושים יום.

4. שופטים פרק י"ג; גמרא נזיר ד, א-ב; רמב"ם נזירות פ"ג הלכות יג-יד.

5. משנה נזיר א, ב; שם ט, ה; גמרא נזיר ד, ב; רמב"ם נזירות ג, יא-יב, ושם הלכה טז.

6. רמב"ם נזירות ב, כ.

7. משנה נזיר א, ג; רמב"ם נזירות ג, א. רב מתנא לומד דין זה, שהזמן המינימלי של נזירות הוא שלושים יום, ממה שנאמר בנזיר (במדבר ו, ה) "קדוש יהיה", שכן "יהיה" בגימטריה הוא שלושים (נזיר ה, א).

- ג. נזיר סתם אסור בשלושה דברים: בשתיית יין ובכל היוצא מהגפן, בגילוח שער הראש ובהיטמאות למתים.⁸
- ד. הנזירות ואיסוריה מסתיימים עם סיום ימי הנזירות והקרבת קרבנות חטאת, עולה ושלמים במקדש.⁹
- ה. אפשר להתיר נזירות זו בהתרת נדרים.¹⁰

נזיר שמשון¹¹

- א. נזיר שמשון הוא לכל ימי חייו.¹²
- ב. קבלת הנזירות נעשית באמירת: 'הריני נזיר שמשון'; 'הריני כשמשון'; 'הריני כבן מנוח'; 'הריני כבעל דלילה', וכדומה.¹³
- ג. איסורי הנזירות הם שניים בלבד: שתיית יין וכל היוצא מהגפן, ותגלחת השיער.¹⁴
- ד. נזיר שמשון מותר להיטמא למתים לכתחילה.¹⁵

8. במדבר ו, ג-ז; משנה נזיר ו, א; רמב"ם נזירות ה, א.

9. במדבר ו, יג-כא.

10. מכות כב, א; רמב"ם נזירות ב, א.

11. לדעת רשב"י, אדם לא יכול לקבל על עצמו להיות נזיר שמשון, ואין נזירות זו חלה אלא במי שמלאך התגלה אליו והזיר אותו, כפי שהיה אצל שמשון הגיבור, שנזירותו חלה על פי הוראת מלאך שנגלה להוריו, אלא שהלכה נפסקה כרבי יהודה החולק על רשב"י, עיין גמרא נזיר ד, א-ב, וברמב"ם נזירות ג, ד.

12. שופטים יג, ה; משנה נזיר א, ב; רמב"ם שם.

13. רמב"ם שם הלכה טו.

14. שופטים יג, ד-ה; משנה שם; רמב"ם שם.

15. נזיר ד, א; רמב"ם שם.

ה. אי אפשר להתיר נזירות זו בהתרת נדרים, ולכן נזיר שמשון חייב לנהוג בה עד יום מותו.¹⁶

נזיר עולם

א. נזיר עולם הוא נזיר לכל ימי חייו.¹⁷

ב. קבלת הנזירות נעשית באמירת: 'הריני נזיר עולם'; 'הריני נזיר לעולם'; 'הריני נזיר לכל ימי חיי';¹⁸ 'הריני כשמואל הנביא'; 'הריני כבן חנה'; 'הריני כבן אלקנה', וכדומה.¹⁹

ג. איסורי הנזירות החלים על נזיר עולם הם כאיסורים החלים על נזיר רגיל: איסור שתיית יין וכל היוצא מהגפן, איסור תגלחת ואיסור היטמאות למתים.

ד. נזיר עולם הרוצה לקיים את מצוות התגלחת כסתם נזיר, יכול לעשות זאת פעם בשנה, ולמדים זאת מאבשלום שהיה מגלח את שערו פעם בשנה.²⁰ כשהוא מגלח, עליו להביא שלוש בהמות, כסתם נזיר המביא שלוש בהמות לפני גילווחו.²¹

16. תוס' נזיר שם; רמב"ם שם. אמנם יש מהראשונים (רש"י וריב"ן למכות כב, א) שמשמע מפירושם שנזירות שמשון שאי אפשר להתיר זו נזירות שלא האדם קיבל על עצמו אלא נזירות שחלה על פי מלאך שבא לאדם והורה לו להיות נזיר, כמו שהיה אצל שמשון עצמו. אבל נזירות שמשון שהאדם קיבל על עצמו היא כנזירות רגילה, וניתן להתירה בהתרת נדרים. אולם הפסיקה המקובלת בעניין זה היא כדעת הרמב"ם והתוס', שגם נזירות שמשון שאדם קיבל על עצמו ללא הוראת מלאך אינה ניתנת להתרה. ראה על כך בהרחבה בשער יסודות ההלכה פרק א.

17. משנה נזיר א, ב; רמב"ם נזירות ג, יב.

18. רמב"ם שם הלכה יא.

19. רמב"ם שם הלכה טז.

20. נזיר ד, ב-ה, א; רמב"ם נזירות ג, יב.

21. רמב"ם שם; אמנם תוס' בנזיר ד, א ד"ה ומיקל חולקים וסוברים שמה שנזיר עולם יכול לעשות פעם בשנה הרי זה רק הקלת שער, היינו חיתוך מקצת השערות, ולא תגלחת מצווה. אולם ר"י עצמו בנדרים יט, ב חולק על זה וסובר כרמב"ם שהמדובר הוא על מצוות תגלחת. ראה על כך בהרחבה בשער ב' פרק ג.

ה. אפשר להתיר נזירות זו בהתרת נדרים.²²

נזיר לעולם

א. נזיר לעולם הוא נזיר שקיבל על עצמו נזירות לפרק זמן ארוך, כך שבפועל הוא נזיר לכל ימי חייו, כגון שאמר: 'הריני נזיר לאלף שנה'.²³

ב. מי שמקבל על עצמו נזירות לזמן קצוב שלא בפני הבית, דהיינו בזמן שלא ניתן להקריב קרבנות – הרי הוא נזיר לעולם, כלומר לכל ימי חייו, או עד שיבנה המקדש והוא יוכל להביא את קרבנותיו ולסיים את נזירותו.²⁴

ג. איסורי נזירות זו הם שלושה: איסור שתיית יין וכל היוצא מהגפן, איסור תגלחת ואיסור היטמאות למתים. בניגוד לנזיר עולם – נזיר לעולם אינו רשאי לגלח את שערו פעם בשנה.

ד. אפשר להתיר נזירות זו בהתרת נדרים.²⁵

22. תוס' שם ד"ה מה בין; מכות כב, א.

23. נזיר ז, א.

24. רמב"ם נזירות ב, כ.

25. רמב"ם נזירות ב, א.

• פרק ב •

נזירות בזמן הזה

א. מצוות הנזירות אינה תלויה בבניין המקדש, או במצב של טהרה מטומאת מת. לפיכך מצווה²⁶ לקבל נזירות גם בזמן הזה כשהמקדש בעוונותינו הרבים חרב ואיננו יכולים להקריב קרבנות, וכן בהיותנו טמאי מתים בהעדר אפר פרה אדומה הנצרך לטהרה.²⁷

ב. איש או אישה שקיבלו על עצמם נזירות קצובה בזמן הזמן הזה, שאין מקדש ואין אפשרות להקריב קרבנות, אין הם יכולים להפסיק את נזירותם עד שייבנה המקדש ויביאו את קרבנותיהם, או עד שימותו. נזירות זו היא 'נזירות לעולם', והיא אחת מארבעת סוגי הנזירויות הקיימות לפי ההלכה, כמבואר לעיל בפרק א.

ג. מי שקיבל על עצמו נזירות קצובה בזמן הזמן הזה, בהיותו טמא מת – לא יכול להתחיל לספור את ימי נזירותו, אך הוא נזיר וכל איסורי הנזירות חלים עליו כשקיבל על עצמו נזירות.²⁸

ד. נמצא אפוא, שבזמן הזה אדם יכול להיות נזיר עולם, נזיר שמשון או נזיר לעולם, אך אין הוא יכול להיות נזיר סתם, שנזירותו קצובה בזמן.

מקום הנזירות

ה. סוגי הנזירות שיש בהם איסור להיטמא למת (נזירות לזמן קצוב, נזירות לעולם ונזירות עולם) אינם נוהגים אלא בארץ ישראל,²⁹ שכן חכמים גזרו טומאה על ארץ העמים, שכל הנמצא בה נטמא בטומאת מת.³⁰

26. היינו רשות, ולא חובה.

27. נזיר טז, ב; רמב"ם נזירות ב, כ; שם ו, ז.

28. משנה נזיר ג, ב; גמרא שם.

29. רמב"ם נזירות ב, כא.

30. שבת טו, א-ב; שו"ע יור"ד שסט, א.

ו. מי שקיבל על עצמו נזירות בחוץ לארץ, ואסור לו להיטמא למת – הנזירות חלה עליו והוא מחויב בכל מצוות הנזירות ואיסוריה, אולם עליו לעלות מיד לארץ ישראל ולנהוג בה מחדש את זמן הנזירות שקיבל על עצמו בהיותו בחו"ל.³¹

ז. חכמים גזרו שארץ העמים המטמאת כמת היא דווקא הארץ שמחוץ לגבול עולי מצרים (מצפון להרי טורוס אמנוס, מדרום לנילוס וממזרח לפרת). לפיכך אסור לנזיר לצאת אל מחוץ לגבול עולי מצרים, אלא אם כן הוא יוצא לשם לפרנסה, לישא אישה או ללמוד תורה.³²

ח. לפיכך, מותר לנזיר לגור או לטייל בכל מקום בארץ ישראל אף אם הינו מחוץ לגבול עולי בבל, כגון מצפון לעכו או מדרום לאשקלון, כל עוד מקום זה נמצא בתוך גבול עולי מצרים.³³

ט. נזיר שמשון יכול להיטמא למתים לכתחילה. לפיכך, נזירות שמשון נוהגת גם בחו"ל.

31. רמב"ם שם.

32. להרחבה ועיון ראה שער ב, שער יסודות ההלכה, פרק ח.

33. ראה שם.

• פרק ג •

על מי חלה הנזירות, ונזירות קטן

א. הן אנשים והן נשים יכולים לקיים את מצוות הנזירות, שנאמר (במדבר ו,ב): "איש או אישה כי יפליא לנדור נזיר להזיר לה" ³⁴.

ב. גוי אינו יכול להיות נזיר, שנאמר (שם): "דבר אל בני ישראל..." ³⁵.

ג. קטן עד גיל שנים עשרה שנה ויום אחד, וקטנה עד גיל אחת עשרה שנה ויום אחד – אינם יכולים לקבל על עצמם נזירות, גם אם הם יודעים לשם מי נדרו ומה משמעות נדרם. ³⁶

ד. קטן שהגיע לגיל שנים עשרה שנה ויום אחד, או קטנה שהגיעה לגיל אחת עשרה שנה ויום אחד וקיבלו על עצמם נזירות – בודקים אותם ושואלים אותם אם הם יודעים לשם מי נזרו ומה משמעות הדבר. אם הם יודעים לשם מי נדרו ומה משמעות הנזירות – הרי הם נזירים מהתורה, ואם אין הם יודעים לשם מי נדרו ומה משמעות הנזירות – אינם נזירים. ³⁷ דין זה אמור הן בנזיר לזמן קצוב והן בנזיר עולם, ³⁸ אך לא בנזיר שמשון. ³⁹

ה. כשהגיע הקטן לגיל שלוש עשרה שנה ויום אחד, והקטנה לגיל שנים עשרה שנה ויום אחד – הרי שנכנסו ל'עונת נדרים', גם אם לא הביאו שתי שערות. לפיכך, אם קיבלו על עצמם נזירות, לא שואלים ובודקים אותם לשם מי

34. משנה נזיר ט, א; רמב"ם נזירות ב, יז.

35. משנה שם; רמב"ם שם הלכה טז. מה שמצינו נזירים בדתות אחרות, אין זה כמצוות התורה וכרצון ה', ואין זה אלא חיקוי לא מוצלח שהגויים מנסים לחקות את מצוות תורתנו הקדושה.

36. רמב"ם נדרים יא, ג; שו"ע יו"ד רלג, א, ועיין ברמ"א שם שכתב שגוערים בקטנים שלא ילמדו לשונם לדבר בסגנון של קבלת נדר ושבועה.

37. רמב"ם נדרים יא, א; שו"ע שם.

38. מנחת חינוך מצוה שסח.

39. צפנת פענח תניינא עמ' 173.

נדרו ומה משמעות הדבר והם נזירים מהתורה, ודבר זה מדברי תורה, ש'מופלא הסמוך לאיש' הקדשו ונדריו נדרים.⁴⁰

האב מדיר את בנו הקטן

ו. אדם יכול להדיר את בנו הקטן בנזיר, למרות שלא הגיע עדיין לעונת הנדרים. דין זה אינו אמור אלא בנזירות סתם.⁴¹

ז. אין האיש יכול להדיר את בתו בנזירות⁴² ואין האישה יכולה להדיר את בנה בנזירות, ודבר זה הוא הלכה למשה מסיני.⁴³

ח. כיצד מדירו? אומר לבן: 'הרי אתה נזיר', או שמצביע עליו ואומר: 'הרי זה נזיר', וכדומה. אם אמר האב כן, ושתק הבן ולא מחה – הרי הוא נזיר, וכל מצוות הנזירות חלות עליו.⁴⁴

40. רמב"ם נדרים יא, ד ונזירות ב, יג; שו"ע שם. המאירי (בית הבחירה על נזיר כח, ב), הריטב"א (יבמות קה, ב) ועוד ראשונים סוברים כרמב"ם שעונת הנדרים מתחילה בקטן מגיל שלוש עשרה, ובקטנה מגיל שתיים עשרה. לעומת זאת, יש מהראשונים (נימוקי יוסף ליבמות לד, ב; הגהות מימוניות על הל' נדרים ברמב"ם יא, ג, אות א', בשם רש"י) שכתבו, ש'עונת נדרים' מתחילה כבר מגיל שתיים עשרה שנה ויום אחד לקטן, ומגיל אחת עשרה שנה ויום אחד לקטנה, אלא שגם לשיטתם, בזמן זה צריך לבדוק ולשאול את הקטן והקטנה לשם מי נדרו והאם הם מבינים את משמעות הנדר, ורק אם אכן הם יודעים לשם מי נדרו ומבינים את משמעות הנזירות – חלה עליהם נזירות.

41. נזיר כח, ב; רמב"ם שם ב, יג. הלכה זו אינה נוהגת אלא בנדר של מצוות הנזירות ולא בנדרים אחרים.

42. דעת רבי יוחנן בגמרא שם.

43. רמב"ם שם.

44. גמרא שם; רמב"ם שם הלכה יד.

ט. אין הנזירות חלה אם הבן או קרוביו מוחים בדבר (מביעים התנגדות מילולית), או אם הם עושים מעשה שאסור לנזיר לעשותו, כגון תגלחת.⁴⁵

י. מחאת הבן מועילה רק אם נעשית מיד לאחר ששמע שאביו הזירו, וכן מחאת קרוביו מועילה רק אם מחו מיד כשנודע להם הדבר, גם אם הבן עדיין לא ידע שאביו הזירו. אבל מחאה שנעשית לאחר שהבן שמע ולא מיחה – איננה מועילה.⁴⁶

יא. אב שהדיר את בנו בנזיר, והבן הסכים לכך אך קרובים אחרים מחו – מחאתם אינה מועילה והבן נזיר.⁴⁷

יב. אם שתה הבן יין או נטמא למתים מיד לאחר שאביו הדירו בנזיר – הרי זו מחאה והוא איננו נזיר, אבל אם קרוביו השקוהו יין או טימאו אותו – אין זה נחשב מחאה, עד שימחו בדיבור או במעשה תגלחת.⁴⁸

45. בישועות מלכו (הלכות נזירות פרק ב הלכה טו) הסתפק מי נחשבים קרובים לעניין זה, האם זה כמו בפסולי עדות או כמו לעניין טומאת כהנים. ובמנחת חינוך (פרשת נשא מצוה שסח אות א) כתב, שנראה שאפילו קרוב כל דהו נחשב קרוב לדין זה.

46. מנחת חינוך מצווה שסח.

47. שם.

48. טעם הדבר מבואר באור שמח על הרמב"ם (שם), שביאר שדווקא אם הקרובים גילחו את הבן זה נחשב מחאה, כי הם לוקים על מעשה זה, אך אם השקוהו יין או טימאוהו – אין זו מחאה, משום שהם אינם לוקים על מעשה זה.

• פרק ד •

איסור אכילת ושתיית היוצא מן הגפן

א. נאמר בתורה (במדבר ו, ג-ד): "מִיַּיִן וְשֵׁכָר יִזִּיר, חֲמֹץ יַיִן וְחֲמֹץ שֵׁכָר לֹא יִשְׁתֶּה, וְכָל מִשְׁרֵת עֲנָבִים לֹא יִשְׁתֶּה וְעֲנָבִים לֶחִים וַיִּבְשִׂים לֹא יֹאכַל. כָּל יְמֵי נְזִירוֹ מִכֹּל אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה מִגֶּפֶן הַיַּיִן מִחֲרָצִנִים וְעַד זֶג לֹא יֹאכַל", ומכאן שאסרה התורה על הנזיר לאכול ענבים (לחים), צימוקים (ענבים יבשים), חרצני ענבים או קליפותיהם (זגים) וכל דבר המיוצר מענבים או מפסולתן, כיון, מיץ ענבים, ריבת ענבים, וכדומה.⁴⁹

ב. אבל מאכל המיוצר מעץ הגפן, מענפיו או מעליו – מותרים לנזיר באכילה, וכגון ממולאי בשר העטופים בעלי עץ הגפן.⁵⁰

ג. מותר לנזיר לשתות משקה המכיל אלכוהול שאינו עשוי מענבים, כגון בירה, ליקר תפוחים, ליקר תפוזים וכיוצא בזה.⁵¹ כמו כן, מותר לנזיר לשתות ברנדי או

49. נזיר לד, א; רמב"ם נזירות ה, א.

50. נזיר לה, א; רמב"ם שם הלכה ב.

51. רמב"ם שם הלכה א. ובכס"מ שם כתב: פשוט הוא, כלומר זוהי סברה פשוטה, שכן לא נאמר בתלמוד שסתם משקה משכר אסור לנזיר. לעומת זאת, פילון האלכסנדרוני כותב ("על החוקים לפרטיהם", א, 249) שכל משקה משכר אסור לנזיר, וזה בניגוד לאונקלוס ולתרגום יונתן שתרגמו את המילה 'שיכר' כיון עתיק, ישן, ולא כמשקה משכר. וכן הוא בספרי (במדבר נשא פיסקא כג): "מיין ושכר יזיר, והרי יין הוא שכר ושכר הוא יין, אלא שדברה תורה שתי לשונות. כיוצא בו אתה אומר: שחיטה היא זביחה וזביחה היא שחיטה, קמיצה היא הרמה הרמה היא קמיצה, עמוקה היא שפלה היא עמוקה, אות הוא מופת מופת הוא אות, אלא שדברה תורה שתי לשונות. אף כאן אתה אומר: 'מיין ושכר יזיר', והרי יין הוא שכר ושכר הוא יין, אלא שתי לשונות דברה תורה". אמנם, בפרשת שמיני נאמר לכהנים הבאים לעבוד במקדש (ויקרא י, ט): "יַיִן וְשֵׁכָר אַל תִּשְׁתְּ אֹתָהּ וּבְנִיךָ אֲתָךְ בְּבֹאֲכֶם אֶל אֹהֶל מוֹעֵד...", ואונקלוס מתרגם את המילה 'שכר' כ'מרוי', אך כאמור לעיל, בפרשת הנזיר אונקלוס מתרגם שכר כ'חמר עתיק', ומכאן שסבר שמשקה משכר מותר לנזיר, כאמור מכל מקורות חז"ל בעניין. ונראה לענ"ד שכך גם משתמע מפשט הפסוק, האומר: "מִכֹּל אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה מִגֶּפֶן הַיַּיִן מִחֲרָצִנִים וְעַד זֶג לֹא יֹאכַל", שלא אסרה התורה אלא מה שנעשה מעץ הגפן, מחרצנים ועד זג, להוציא משקאות משכרים שנעשו מפירות אחרים, שהם מותרים בשתייה.

קוניאק, למרות שתחילת ייצורם היה מיין לבן, שכן בסופו של דבר, למשקה זה אין טעם יין. וראה להלן, דיני תערובות, הלכה ט.⁵²

ד. שיעור איסור אכילת הענבים וכל היוצא מהם הוא כל שהוא,⁵³ אך אין הנזיר חייב מלקות אלא אם כן אכל כזית ענבים או שתה רביעית יין, לאחר שהתרו בו.⁵⁴

ה. איסורי הגפן מצטרפים זה עם זה, לפיכך נזיר שאכל שני איסורים שונים יחד, כגון ענב וצימוק, ואין בהם כזית בכל אחד ואחד, אלא רק כשהם מצטרפים זה לזה, או ששתה שני משקאות האסורים לו, כגון יין מעורבב במיץ ענבים, ואין שיעור רביעית בכל אחד מהם אלא רק בשניהם יחד – לוקה.⁵⁵

ו. צירוף איסורים זה לזה, ואף חיוב המלקות על האיסורים המצורפים, נוהג גם כשאוכל את האיסורים זה אחר זה ולא ביחד, וכגון שאוכל חצי כזית ענב לח וחצי כזית צימוק, זה אחר זה, בתוך כדי אכילת פרס.⁵⁶

כך מבואר גם בזוהר הקדוש, פרשת נשא, שהתורה אסרה דווקא מה שיוצא מענבים, שזהו הפרי שאדם וחוה אכלו בחטא עץ הדעת, והנזיר אסור דווקא באכילה זו, כדי לתקן את חטאם. ממילא אין קשר לנושא האלכוהול, שהוא מותר אם נעשה מדברים אחרים.

52. ברנדי וקוניאק נעשים מיין לבן העובר שני תהליכי זיקוק, שבהם שורפים את היין וקולטים את אדיו במכלים. לנוזל שנוצר במיכלים אלו מוסיפים מים בכמות גדולה, וכן מוסיפים תמצית קרמל הנותנת למשקה צבע חום זהבהב וטעם השונה לחלוטין מזה של היין. אמנם, להלכה נפסק שזיעת משקין כמשקין (פרי מגדים או"ח בהנהגת איסור והיתר, סדר שני סי' לז בשם תשובת הרא"ש; שו"ת יביע אומר חלק ה, יורה דעה סימן ז, ועוד), ולפיכך ברנדי שיוצר מיין נסך יהיה אסור בשתייה, גם לאחר שריפת היין נסך; אך בהלכות נזירות, כדי שתערובת יין תהיה אסורה צריך שאפשר יהיה להרגיש את טעמה, וכיוון שטעמו של משקה הברנדי והקוניאק המתקבל לבסוף אינו כטעם יין, אף שהוא זוקק ממנו – הרי הוא מותר לנזיר. ועיין להלן הלכה ט.

53. מדין חצי שיעור אסור מן התורה (תוס', רמב"ן, רשב"א, רא"ש, ריטב"א ור"ן לשבועות כב,ב, ועוד).

54. נזיר לד, א ושם לח,ב; רמב"ם שם.

55. נזיר לד, א; רמב"ם שם הלכה ג.

56. שם; רדב"ז ולח"מ שם.

דיני תערובות

ז. מדין תורה, אסור לנזיר לאכול או לשתות תערובת מאכל או משקה שיש בה מהיוצא מן הגפן, שטעמו מורגש. אם כמות האיסור בתערובת מאפשרת לאכול כזית ממנו בכדי אכילת פרס, והנזיר אכן אכל בפועל כזית מן האיסור – הרי זה לוקה.

ח. אם כמות האיסור בתערובת איננה מאפשרת לאכול כזית בכדי אכילת פרס, נחלקו הראשונים האם איסורו מהתורה (בה"ג, ראב"ד) או מדרבנן (רמב"ם), ובכל מקרה – אפילו אם בפועל אכל כזית מן האיסור – אינו לוקה.⁵⁷

ט. תערובת מאכל או משקה שיש בה ענבים או יין שטעמם אינו מורגש – מותרת לכתחילה באכילה או בשתייה,⁵⁸ ובלבד שמאכל או משקה זה לא נוצר במכוון בשביל נזיר, שכן 'אין מבטלין איסור לכתחילה'.⁵⁹

57. רמב"ם נזירות ה, ז.

58. רמב"ם שם הלכה ו; הקרית מלך (שם) מביא מקור לדין זה מהספרי זוטא (ו, ג), וזו לשונו: "התיר במעורב שאינו בנותן טעם". וכן פסק הרמב"ם בהלכות מאכלות אסורות (טו, ב): "כיצד? חלב הכליות שנפל לתוך הגריסין ונמוח הכל, טועמין את הגריסין, אם לא נמצא בהן טעם חלב – הרי אלו מותרין".

59. נחלקו ראשונים מה מקורו של האיסור לבטל איסור לכתחילה: יש הסוברים (ראב"ד בתמים דעים סי' רלט), שאיסור זה הוא מן התורה, שמצינו שהתורה חידשה באיל נזיר שהוא שלמים ונאכל לבעלים, שמבשלים לכתחילה את הזרוע שלו עם שאר בשרו, אף על פי שהזרוע המורמת מן האיל נאכלת רק לכוהנים ואסורה לזרים, ובשעת הבישול היא נותנת טעם באיל, אלא שטעם זה מתבטל באיל, והרי לפנינו חידוש מיוחד בקרבן זה שמותר לבטל את האיסור שבו, ומכאן שבשאר האיסורים אסור מן התורה לבטלם. אבל רוב הראשונים והאחרונים (רשב"א ור"ן בשם התוספות בחולין פ"ז; ש"ך יו"ד סי' צט ס"ק ז; פר"ח שם). סוברים שאין איסור זה אלא מדרבנן, והחידוש שבזרוע בשלה הוא שהתורה ציוותה לבטל אותו לכתחילה, מה שאין כן בשאר האיסורים שאין שום מצוה לבטלם.

ויש מהאחרונים (נוב"י מהדו"ת חיו"ד סי' מה) שפסקו, שאיסור ביטול טעם האיסור בהיתר הוא מדרבנן, אבל האיסור לבטל את גוף האיסור עצמו – יבש ביבש – הוא מן התורה, שלא מצינו היתר ביטול לכתחילה אלא כמו בזרוע בשלה, שהזרוע עצמה נשארת באיסורה והטעם בלבד נבלע באיל ונתבטל, והרי הוא כאילו אינו במציאות, אבל כשגוף האיסור נשאר בעין בתוך התערובת אף אחר הביטול, אי אפשר שיהיה מותר מן התורה לבטלו.

י. במה דברים אמורים? כשידוע שיש בתערובת מהאוכל או המשקה המותרים פי שישים מהאיסור. ולכן נזיר שאוכל באולם שמחות ומגישים לו בשר שבושל עם מעט יין (לפי עדות המלצר), יברר אצל הטבח האם יש פי שישים מהאוכל המותר, ואם יש פי שישים – התבשיל מותר באכילה.⁶⁰

יא. אם אינו יכול לברר אם יש מההיתר פי שישים מהאיסור בתבשיל, או שהטבח לא יודע, יכול לאכול מהתבשיל אם האנשים שיושבים אתו באותו שולחן ואוכלים מהבשר יאמרו שאינם מרגישים טעם יין בתבשיל, זאת בתנאי שהמדובר בטעימת ישראל ולא בטעימת גוי.⁶¹

60. שו"ע יו"ד צח,א. בחישוב ה'פי שישים' יש לקחת בחשבון את העובדה, שגם אם הטבח שפך כמות נדיבה של יין לתוך התבשיל המתבשל על האש, הרי שהיין מתאדה תוך כדי הבישול ובסוף כמות היין המעורבת בו נמוכה בהרבה ממה ששפך בתחילה.

61. אמנם השו"ע שם התיר טעימת גוי, אך הרמ"א שם חלק עליו ואסר טעימת גוי, וכן נוהגים כיום גם הספרדים (כף החיים צח,ב; הרב עובדיה יוסף שו"ת יביע אומר ח יו"ד סימן י). לגבי טעימת ישראל: חוץ מהשו"ע שמתיר, עוד פסקו להתיר הש"ך שם סק"ה, פמ"ג שם סק"ה, כו"פ שם סק"ה, פר"ח שם סק"ה ומעדני מלך שם סקי"ב, ויש שאסרו כחות דעת באורים ס"ק ב, יד יהודה סי' צ"ח בקצר ס"ק ז' ודרכי תשובה ס"ק יז. כיום הדבר נתון במחלוקת ויש הנוהגים היתר בדבר, כדעת האחרונים המתירים טעימת ישראל, כאמור לעיל, והנוהג כן יש לו כמובן על מה לסמוך.

טבלת סיכום לדיני תערובת איסורים בנזיר:

עונשו	דינו	סוג התערובת	
נזיר שאכל שלוש ביצים מהתערובת, וממילא אכל כזית מהאיסור – לוקה	אסור באכילה מהתורה	א. שיעור האיסור: כזית ענבים (27 סמ"ק) או רביעית יין (86 סמ"ק) המעורבים במאכל או במשקה שנפחו הכולל עד שלוש ביצים (168 סמ"ק) ב. טעם האיסור: מורגש	(1)
אינו לוקה	רמב"ם: אסור באכילה מדרבנן בה"ג, ראב"ד: אסור באכילה מדאורייתא	א. שיעור האיסור: פחות מכזית ענבים (27 סמ"ק) או פחות מרביעית יין (86 סמ"ק) המעורבים במאכל שנפחו הכולל שלוש ביצים (168 סמ"ק) ב. טעם האיסור: מורגש	(2)
-----	מותר לכתחילה באכילה	א. שיעור האיסור: לא משנה ב. טעם האיסור: לא מורגש	(3)

• פרק ה •

הלכות קידוש, ארבע כוסות בליל הסדר ושאר יין מצוה

א. אסור לנזיר לשתות יין אף אם יין זה הוא יין של מצוה, כגון: קידוש של שבת, הבדלה, ארבע כוסות בליל הסדר, שבע ברכות וכדומה.⁶²

ב. בליל שבת יקדש הנזיר על הפת, ובשבת בבוקר יקדש על 'חמר מדינה' כליקר, בירה וכדומה.⁶³

ג. נזיר שהוזמן לברך את אחת הברכות הנאמרות תחת החופה או בסעודת 'שבע ברכות', יכול לברך, ובלבד שאדם אחר יחזיק במקומו את כוס היין. וכן הוא יכול לקדש על היין בשבת אם אחד המסובים יחזיק לו את כוס הברכה, והנזיר לא ישתה מהכוס אלא אחרים ישתו ממנו.⁶⁴

62. אמנם מפשט הגמרא בנזיר (ג,ב-ד,א) משתמע שחובה על הנזיר לקדש ולהבדיל על יין, מאחר שהוא מושבע ועומד על כך מהר סיני, ומדין תורה יש לקדש על היין, אך רוב הראשונים (רמב"ם, ר"ת, רא"ש ועוד) פירשו גמרא זו שלא כפשוטה מכמה סיבות, והם סוברים שקידוש על יין דווקא הוא מדרבנן בלבד, ועל כן אסור לנזיר לקדש על יין אף על פי שקידוש הוא דבר מצוה. וראה על כך בהרחבה בשער ב, פרק ב.

לגבי ארבע כוסות בליל הסדר, יין בשבע ברכות, ברית מילה וכדומה אין כלל שאלה, מאחר שחיוכם של אלו הוא מדרבנן בלבד לכו"ע, וממילא אין הוה-אמינא שנזיר יוכל לשתות בהם יין.

63. בגמרא בפסחים (קו,א) מבואר, שרב היה מקדש על הפת כשפת היה חביב עליו יותר מהיין, ומכאן שאפשר לקדש על הפת. על כן במקום שהיין אינו מצוי, או כשיש בזה איסור, כמו בנזיר יש לקדש על הפת לכתחילה, וכן פסק השו"ע (או"ח סי' רעב,ט), וזה לשונו: "במקום שאין יין מצוי, יש אומרים שמקדשים על שכר ושאר משקין, חוץ מן המים, ויש אומרים שאין מקדשין. ולהרא"ש, בלילה לא יקדש על השכר אלא על הפת, ובבוקר יותר טוב לקדש על השכר, שיברך עליו 'שהכל' קודם ברכת המוציא, שאם יברך על הפת תחלה, אין כאן שום שינוי, ודברי טעם הם". וכתב על זה הרמ"א: "וכן המנהג פשוט כדברי הרא"ש. ואם יין בעיר, לא יקדש על הפת...".

64. מקור דין זה הוא בדברי הרמ"א, שכתב (או"ח שם): "...ומי שאינו שותה יין משום נדר, יכול לקדש עליו וישתו אחרים המסובין עמו...". וכן כתב הלבוש (או"ח שם).

ליל הסדר

ד. נזיר חייב במצוות ארבע כוסות בליל הסדר, כמו כל אדם מישראל, אלא שהוא מקיימה ב'חמר מדינה'. למעשה, אפשר כיום לקיים את המצוה במשקאות אלכוהוליים כשרים לפסח, כגון סיידר תפוחים,⁶⁵ וראוי שהנזיר יקיים את מצוות ארבע כוסות במשקאות אלו.

ה. אסור לשתות בפסח בירה שכן היא חמץ גמור.⁶⁶

ו. נזיר אשכנזי יעשה את הקידוש בליל הסדר על 'חמר מדינה', כסיידר תפוחים וכדומה, כמו בשאר הכוסות, כמבואר לעיל, ואילו נזיר ספרדי יעשה את הקידוש על המצה, ויברך עליה 'המוציא', ושאר הכוסות יהיו מ'חמר מדינה'.⁶⁷

ז. אף שנהגו כל ישראל למלא "כוס של אליהו הנביא" ביין, נזיר צריך למלא כוס זו בסיידר תפוחים וכדומה, ולא ביין.⁶⁸

65. כמובן שמבחינה הלכתית ניתן לקיים את המצווה בליקר תפוחים, תפוזים וכדומה, אלא שכמות האלכוהול בליקרים גבוהה מאוד (כ-20%), ולכן זה יכול להקשות על הנזיר לשתות ארבע כוסות. אבל במשקאות הסיידר כמות האלכוהול נמוכה (כ-4.5 אחוזים), ועל כן מומלץ לשתות אותם, ודי לחכימא ברמיזא.

66. נזירים רגילים לשתות בירה במשך השנה, ולכן הם חייבים לזכור שבירה היא חמץ והיא אסורה בפסח, כדי שח"ו לא ייכשלו באיסור חמץ בפסח.

67. כך כתוב בשולחן ערוך או"ח, הלכות פסח (תפג,א): "מי שאין לו יין בליל פסח, מקדש על הפת, שמברך המוציא ובוצע, ומניח ידיו עליו עד שגומר הקידוש, ומברך על אכילת מצה, ואוכל, ואח"כ אוכל שאר ירקות ומסלק השולחן ואומר מה נשתנה וכל ההגדה עד גאל ישראל, ומברך על המרור ואוכל, ואחר כך כורך מצה ומרור ואוכל". וכתב על זה הרמ"א: "ובמקומות שנוהגים לשתות משקה הנעשה מדבש שקורין מע"ד, יכול ליקח אותו משקה לארבע כוסות, אם אין לו יין (מהרי"ל). ויש אומרים שאין עושין קידוש על שאר משקין, כמו שנתבאר לעיל סי' ער"ב סעיף ט'. ולי נראה דלענין ד' כוסות יש לסמוך אמאן דאמר דמקדשין על שאר משקין אם הוא חמר מדינה, כמו שנתבאר לעיל סימן ער"ב".

68. אליהו הנביא מתואר בספר מלכים ב (א,ח) כבעל שיער ארוך. בזוהר הקדוש מבואר שרק לנזיר מותר לגדל שיער ארוך, ומכאן שאלהו היה נזיר (וראה עוד בפסיקתא רבתי פסקא כו, ועוד). באחרונים מבואר שניזירותו הייתה ניזירות עולם (הרה"ג סעדיה אלעזאני בספרו 'אבקת רוכל' עמ' 60; 'שבטי נחלתך' לרב מנחם שלנגר עמ' 279). נמצא אפוא שאלהו הנביא איננו

• פרק ו •

הרחקת נזיר מענבים ומיין

נאמר בתלמוד: "לך לך אמרינן נזירא, סחור סחור, לכרמא לא תקרב"⁶⁹ – ומכאן שאסור לנזיר להתקרב לענבים או ליין כשיש חשש ממשי שיבוא לאכול או לשתות מהם.⁷⁰

בפרק זה נבחין בין מקרים שבהם יש איסור קרבה לענבים או ליין, שכן יש חשש ממשי שהנזיר ייכשל באכילתם, לבין מקרים שבהם אין חשש שקרבה זו תגרום למכשול, ולכן לא חלה עליו חובת הרחקה:

א. אסור לנזיר להיכנס לכרם שיש בו ענבים, אף אם הם עדיין בוסר (היינו שיש צורה של ענב אך הוא עדיין איננו בשל, וטעמו פגום).⁷¹ אולם אם הענבים

שותה יין. ואכן באחרונים (הגר"א, הגרש"ז אויערבאך, מובא בספר הליכות שלמה עמ' שכט, הערה 1) מבואר שהיין שכל בית ישראל ממלאים עבורו ב"כוס של אליהו" לא נועד כדי שאלהיו ישתה ממנו, אלא כדי שיכריע עבורנו במחלוקת הראשונים, האם צריך לשתות בליל הסדר כוס חמישית או לא.

לבירור והרחבה בעניין נזירותו של אליהו הנביא, ולחקירה בעניין מקור וטעם המנהג להניח "כוס של אליהו", ראה שער ד, פרק ה.

69. בבא מציעא צב,א; שבת יג,א; פסחים מ,ב, ועוד. יש שחכמים מביאים מימרא זו כהסבר לכך שיש להחמיר בעניין הלכתי כלשהו, כגון חמץ בפסח, איסור קרבה לעריות, וכו', והחכם המחמיר מנמק את פסיקתו המחמירה בחובה להתרחק מכל אפשרות של איסור, כפי שהנזיר צריך להתרחק מכרם הענבים.

70. מה שכתבנו שאיסור הקרבה לענבים או ליין – הוא דווקא כשיש חשש ממשי שמפאת הקרבה יבוא להיכשל ולאכול או לשתות, הוא על פי הרמב"ם (נזירות ה,י), שכתב: "מדברי סופרים שאסור לנזיר לעמוד במושב שותי יין ויתרחק ממנו הרבה שהרי מכשול לפניו, אמרו חכמים סביב לכרם לא יקרב". נמצא אפוא, לדעתו, שהחובה להתרחק מענבים או מיין היא רק כאשר יש חשש ממשי של היגררות והימשכות אחר האכילה או השתייה, שזה חשש שקיים במושב שותי יין, כשכולם שותים ללא הפסקה, ומטרת הסעודה היא השתייה.

71. כך הוא פשוט דברי חז"ל "לך לך אמרינן נזירא, סחור סחור, לכרמא לא תקרב" כאמור לעיל. וכן נאמר בגמרא (בבא מציעא צב,א): "תא שמע: נזיר שאמר תנו לאשתי ובני – אין שומעין לו. ואי אמרת משלו הוא אוכל – אמאי אין שומעין לו? התם משום לך לך, אמרינן נזירא, סחור

הם 'סמדר' (ענבים בראשית התפתחותם, שאינם אכילים, וגם אין להם עדיין צורה) או שאין על העץ אפילו ענבי סמדר, כגון שהכרם צעיר – הכניסה לכרם מותרת.⁷²

ב. אסור לנזיר לעבוד בכרם ענבים או ביקב.⁷³

ג. מבנים ובתי מגורים שמעל שביל הגישה המוביל אליהם יש סככה שעליה מודלים ענפי גפן ועליהם אשכולי ענבים, ושביל זה הוא הדרך היחידה להיכנס אליהם, מותר לנזיר לעבור בהם.⁷⁴ אולם אם יש לאותם מבנים כניסה נוספת, נגישה שאין בה חשש סכנה – לא ייכנס הנזיר בכניסה שיש בה אשכולות ענבים.

ד. מותר לנזיר לאחסן בביתו ענבים או יין עבור בני ביתו שאינם נזירים, והאכלים ענבים ושותים יין, ואין חוששים שמא יבוא לאכול ולשתות מהם.⁷⁵

סחור, לכרמא לא תקרב". מדובר שם בנזיר שנהג שלא כדין והוא עובד כפועל בכרם ענבים, שאע"פ שמעיקר הדין, בגלל היותו פועל בכרם, הוא יכול לומר: 'תנו לאשתי וילדיי לאכול ממה שאני עושה', במקרה זה חכמים קנסוהו וקבעו שאין לשמוע לו, כי הוא הלך לעבוד בכרם, וחכמים אמרו 'לך לך נזירא...!'

עוד מצינו בשמשון (שופטים יד, ה-ו): "וַיֵּרֶד שִׁמְשׁוֹן וְאָבִיו וְאָמֹו תִּמְנַתָּה וַיָּבֹאוּ עַד כְּרָמֵי תִּמְנַתָּה וְהָיָה כִּפְיֵי אֲרִיֹת שֹׁאֵג לִקְרָאתוֹ. וַתִּצְלַח עָלָיו רוּחַ ה' וַיִּשְׁסַעְהוּ כְּשֵׁסַע הַגְּדִי וּמְאוּמָה אֵין בְּיָדוֹ, וְלֹא הָגִיד לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה", ונשאלת השאלה: מדוע אביו ואמו לא ראו ששיסע את האריה, הרי הם הלכו ביחד לתמנתה? אלא שכיון שהם הגיעו לכרמי תמנתה, הוריו של שמשון הלכו דרך הכרמים, ואילו שמשון, שהיה נזיר, היה מוכרח להקיף את הכרם מסביב, והאריה תקף אותו כשהקיף את הכרם לבדו. ממילא מובן מדוע הוריו לא ראו אותו משסע את האריה, ומדוע הוא היה יכול להסתיר זאת מהם, ככתוב בפסוק (הסבר זה מובא בספר פניני הגר"א, בשמו של הגר"א).

72. ראה לעיל פרק ד הלכה ב, שמותר לנזיר לאכול עלי גפן או ענפים מהעץ, ואפילו סמדר. לפיכך אין שום חשש למכשול עבירה בכניסה לכרם שאין בו ענבים, אלא רק עץ גפן עם עלים.

73. ראה לעיל הערה 71.

74. אמרות משה (נדפס בסוף אגרות ורשימות קה"י) סי' כב אות ב. ראייתו היא מהגמרא בבבא בתרא (נז, ב) האומרת שמותר לילך ליד נשים העומדות על הכביסה, כשאין לו דרך אחרת.

75. נאמר במשנה בעירובין (ג, א): "מערבין לנזיר ביין". במקרה זה הנזיר אינו נוגע ביין אלא אחרים מערבים לו, אך היין הוא שלו וברשותו, ואם כן מוכח מכאן שמותר לנזיר שיהיה לו יין.

ה. מותר לנזיר לערוך קניות בחנות של מוצרי מזון המוכרת גם ענבים ובקבוקי יין, אך אסור לו עצמו לקנות ענבים או יין, גם אם הוא קונה אותם רק בשביל אנשי ביתו. ובשעת הדחק, כששאר אנשי ביתו אינם יכולים לעשות קניות כעת וכדומה, וברור לו שלא ייכשל באכילתם או בשתייתם – הדבר מותר.⁷⁶

ו. אסור לנזיר לשבת בסעודת פורים בשולחן אחד עם בני אדם השותים בסעודה זו יין.⁷⁷ אולם אם יניחו על השולחן דבר מפריד, היוצר היכר בין הנזיר

בראשונים (תוס' בפסחים ב, א ד"ה אור; תוס' רבנו פרץ שם; ריטב"א שם, חידושי הר"ן שם, ועוד) מבואר, שמי שיש ברשותו איסורי אכילה, כגון דם או חלב, או איסורי הנאה, כגון בשר בחלב, כלאי כרם או ערלה – אינו חייב לבערם מרשותו, שכן חכמים לא חששו שמא יבוא לאכלם, חוץ מחמץ בפסח, שחייב אדם לבדוק אחריו כדי לבערו, שמא יבוא לאכלו, והטעם לחילוק ברור, שהחמץ מותר באכילה כל השנה ובני האדם אינם בדלים ממנו, ועל כן יש לחוש שאם הוא יישאר בביתו – יבואו בטעות לאוכלו, מה שאין כן בשאר איסורים, שבני אדם בדלים מהם כל השנה, ולפיכך אין לחוש שמא יבואו לאכלם. הראשונים (שם) כתבו טעם נוסף לחילוק זה, בין חמץ בפסח לשאר איסורים: דווקא בחמץ בפסח שהחמירה התורה שלא לעבור עליו ב'בל יראה' ו'בל ימצא', החמירו חכמים שלא יהא כלל חמץ ברשותו, אפילו כשאין אסור בל יראה (כגון שביטלו), אבל בשאר דברים האסורים באכילה, שהתורה לא החמירה בהם שיהא בהם איסור בל יראה ובל ימצא, גם חכמים לא חייבו להוציאם מרשותו. ויש שחילק בין איסור שחייבים עליו כרת ובין איסור שאין חייבים עליו כרת (עיין שם).

ברור אם כן שנזיר שבדל מענבים ויין, והרי הם בשבילו כשאר איסורי אכילה, כחלב, ערלה, דם או בשר וחלב – מותר לו לכולי עלמא להשהותם בביתו.

טעם נוסף להתיר השהיית ענבים ויין בבית: כיון שבני ביתו של הנזיר מותרים בענבים וביין, אם יהיה הנזיר חייב לבערם מביתו, נמצאת מצריכו לגור בבית מיוחד לעצמו, וזו חומרה לא מציאותית (מהר"ם חלאווה שם; בגדי ישע על המרדכי פסחים סי' תקכט).

76. אין בעיה להיכנס לחנות עצמה, שכן בנוסף לאיסור האכילה שמונעו מאכילת הענבים ומשתיית היין, יש גם איסור גזל שמונע אותו מלהיכשל ולאכול בחנות ממה שאסור לו (אמרי יושר ח"א סי' קיח ד"ה אלא דאכתי, ע"פ חולין ו, ב, ורש"י שם ד"ה שחבירתה). אולם לכתחילה אסור לו לקנות ענבים או יין בשביל אנשי ביתו, שמא יתפתה לאכול או לשתות מהם בדרך לביתו, והדבר מותר בשעת הדחק כשאין לו ברירה, כאמור לעיל.

77. בסעודת פורים מצווה לשתות יין עד שלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי, ולפיכך נוהגים המסובים בסעודה זו לשתות כמויות גדולות של יין, וסעודה זו מוגדרת כ'מושב שותי יין', ולכן אסור לנזיר לשבת במושב שכזה, כמו שפסק הרמב"ם בהלכות נזירות ה', שם יימשך אחר שאר המסובים וישתה גם הוא מהיין.

לבין שאר המסובים, וכל שכן אם הנזיר יאכל באותו חדר אך בשולחן נפרד – הדבר מותר.⁷⁸

ז. מעיקר הדין, מותר לנזיר לשבת בליל הסדר בשולחן אחד עם שאר בני ביתו השותים ארבע כוסות של יין, ואין צריך לשים דבר שיפריד ביניהם, כדי לעשות היכר. אך מן הראוי להחמיר ולשים דבר המפריד, והעושה כן תבוא עליו ברכה.⁷⁹

ח. מותר לנזיר להיות נוכח בבית הכנסת, בישיבה, בשבע ברכות וכדומה, כשמקדשים שם או כשמברכים שם על היין.⁸⁰

ט. נזיר שנתכבד באמירת ברכה מ'שבע ברכות' תחת החופה או בסעודת שבע ברכות, לא יאחוז את כוס הברכה בידו בשעת הברכה, אלא אחר יחזיק אותה בשבילו, והוא יברך (ראה בפרק הקודם הלכה ג').

י. מותר לנזיר העורך סעודת מצווה לשים על שולחנות אורחיו בקבוקי יין, אך אסור לו להסתובב עם בקבוק יין בידו ולמזוג ממנו לאורחים.⁸¹

יא. מותר לכהן נזיר לנסך יין על גבי המזבח.⁸²

78. כדין הפרדה בין האוכל בשר לאוכל חלב על אותו שולחן, שיכולים לשים דבר היכר שיפריד ביניהם, בתנאי שאין הם אוכלים מהדבר ששמו ביניהם. ראה שו"ע יו"ד פח"ב, ורמ"א וש"ך שם. 79. זאת בניגוד לדין סעודת הפורים האמור לעיל, שכן סעודת ליל הסדר אינה מוגדרת כ'מושב שותי יין', והיין ששותים בסעודה אינו הדבר המרכזי בסעודה, ואינו המטרה הבלעדית שלה, מאחר שבסעודה זו יש מצוות נוספות – מצוות התורה של סיפור יציאת מצרים, מצוות אכילת המצה, מצווה מדרבנן של אכילת מרור, וכשיבנה המקדש במהרה בימינו – גם מצוות אכילת קרבן פסח. מה גם, ששתיית הכוסות היא לפי סדר קבוע מראש, ולא כ'מושב שותי יין', שבו כל אחד שותה בזמן ובכמות שהוא רוצה, ללא סדר והגבלה. ובכל זאת, כיוון שכל אדם שותה בסעודה זו ארבע כוסות יין, מן הראוי להחמיר ולשים גם בליל הסדר הפרדה של חפץ כלשהו בין הנזיר לבין שאר המסובים, והעושה כן תבוא עליו ברכה.

80. כינוסים אלה אינם מוגדרים כ'מושב שותי יין', ואין חשש שהנזיר ימשך בשתייה אחר הציבור, שכן גם הציבור ברובו אינו שותה יין, ואף מי ששותה רק טועם ממנו מעט.

81. סברה פשוטה על פי כל האמור לעיל.

82. אין חשש שהנזיר ישתה את היין, כמו שאין חשש שכהן שאיננו נזיר ישתה את היין, מאחר שבשתיית יין זה עוברים על איסור מעילה החמור.

• פרק ז •

גידול שיער, תגלחת, תספורת ושאר פעולות בשיער הנזיר

א. מצוות עשה על הנזיר לגדל את שערות ראשו בימי נזירותו, ככתוב (במדבר ו,ה): "קדש יהיה, גדל פרע שער ראשו".⁸³ בנוסף, יש איסור תורה על הנזיר לגלח את שערו, ככתוב (שם): "כל ימי נדר נזרו תער לא יעבר על ראשו...".⁸⁴ כשם שאסור לנזיר עצמו לגלח את שערו, כך אסור לכל אדם לגלח את שער הנזיר, ואם עשה כן – עבר על לאו מן התורה.⁸⁵

ב. איסור התגלחת מן התורה כולל לא רק איסור לגלח את שערו בתער (סכין גילוח), אלא גם בכל מכשיר אחר, "כעין תער", כגון מספריים או פינצטה ("מלקט"), וכן אסור לו לתלוש או לעקור את שערותיו בידו ("ספסף")⁸⁶, ואפילו שיערה אחת. ואם עשה כן, ועקר שיערה במקום חיבורה לעור או קיצץ שיערה באופן שנשאר ממנה פחות מ'כדי לכוף ראשו לעיקרו' (חצי ס"מ) – לוקה.⁸⁷

ג. נחלקו ראשונים ואחרונים האם מותר לנזיר להסתפר, כשהוא חותך את שערות ראשו בלי לגלחם כבתער, עד קרקפתו, אלא הוא משאיר מהם שערות שאורכם יותר מ'כדי לכוף ראשו לעיקרו', דהיינו אורך של שיערה הגדלה בשבוע אחד (כחצי ס"מ).

הרוצה לנהוג היתר בדבר זה – יש לו על מי לסמוך, ובתנאי שישאיר שערות שאורכן לפחות 2 ס"מ, כשיעור השיער הגדל במשך שלושים יום – שיעור השיער של 'פרע', כך שהוא מקיים את המצוה של 'גדל פרע שער ראשו'.⁸⁸

83. ספר המצוות לרמב"ם, עשה צב; ספר החינוך מצוה שעד; ועוד.

84. ספר המצוות לרמב"ם, לא תעשה רט; ספר החינוך מצווה שעג; ועוד.

85. נזיר מד, א; רמב"ם נזירות ה, יא.

86. משנה נזיר ו, ג; הראשונים (המפרש לנזיר לט, ב, ד"ה ספסף; תוס' בנזיר לט, א; רמב"ם, רע"ב, ועוד בפירוש המשנה שם) פירשו ש'ספסף' פירושו: תלוש ביד, עקר. ראה על כך בהרחבה בשער ב פרק ג.

87. רמב"ם שם.

88. רא"ש (נזיר לט, ב, ד"ה למימרא דכי גלח), בפירושו השני, וכן הבינו רוב האחרונים בדעת הרמב"ם שם: לחם משנה שם ד"ה נזיר שגילח; מנחת חינוך מצוה שעג; קרן אורה נזיר לט, ב;

ד. אסור לנזיר לשים על שיערו חומר הגורם לנשירת שיער באופן ודאי, עד שהוא נהיה עקב כך קרח, שכן בכך הוא מבטל את מצוות "גדל פרע שער ראשו", ואם עשה כן – אינו לוקה.⁸⁹

גירוד הראש והפרדת השערות זו מזו

ה. מותר לנזיר לגרד את ראשו בידי או בציפורניו ("חופף"⁹⁰) ואף בכלי ("מפספס"),⁹¹ וכן להפריד את שערות ראשו אלו מאלו ("מפספס"),⁹² או לחכך

חידושי רבנו מאיר שמחה הכהן בנזיר שם; ליקוטי הלכות נזיר שם; שיעורי רבי משולם נזיר ד,ב, ועוד; וכן פסקו הסמ"ג והחינוך. אמנם יש מהראשונים (תוס', ריב"ש ומאירי) החולקים וסוברים שאמנם בתספורת זו לא עוברים על לאו אך עדיין מבטלים מצוות עשה של גדל פרע שער ראשו, וכן סוברים בדעת הרמב"ם הקרית ספר, רע"א, מעשה רוקח והחזו"א. אך רוב הראשונים והאחרונים מתירים את הדבר, כאמור לעיל, וכן נראה מפשט סוגיות הגמרא בנזיר. עיון והרחבה בד"ן זה ראה במאמר על "גדרי איסור התגלחת ומצוות העשה של גדל פרע שיער ראשו", בשער ב', פרק ג'.

89. רמב"ם שם ה,יב.

90. משנה נזיר ו,ד, ורמב"ם, רע"ב, תפא"י ועוד בפירושם למשנה שם; נזיר מב,א, ופירוש רש"י שם; רמב"ם הל' נזירות ה,יד.

91. פירוש המשנה לרמב"ם, רע"ב ותפא"י שם; מאירי בבית הבחירה לנזיר לט,א ד"ה ועל זו; קרבן העדה ופני משה על הירושלמי נזיר ו,ג ד"ה מפספס.

92. רש"י, תוס' ורא"ש לבבלי נזיר מב,א; קרבן העדה (על הירושלמי לנזיר שם) בהסבר המושג 'מפספס'; וכן כתב בשו"ת ויען יוסף אורח חיים סימן קע: "...אלא מפספס דהיינו מפזר". יש לציין שאמנם הרמב"ם לא הזכיר בהלכותיו שמוותר להפריד את שערות הראש אלו מאלו, והוא מפרש את המושג 'מפספס' בדרך אחרת, שהכוונה היא לשפשוף הראש בצפורניים או בכלי, כאמור לעיל, אך לענ"ד מכיון שהרמב"ם מתיר לשפשוף ולגרד את הראש בציפורניים ובכלי, משום שלדעתו אין בפעולות אלו 'פסיק רישא' לתלישת השיער, כל שכן שיסבור כך באשר להפרדת שערות הראש אלו מאלו, שכן חשש תלישת השער בפעולה זו קטן אף יותר. באשר להפרדת השערות ביניהם כשהן קשורות זו לזו, ראה להלן הלכה ח.

בהן את ידיו בנחת.⁹³ לפיכך, נזיר הסובל מגירווי בשל קשקשים שיש בראשו, רשאי לגרד את ראשו, ואף לקלף את הקשקשים המציקים לו.

ו. היתר זה נוהג אע"פ שפעולות אלו עלולות לגרום לנשירת שיער מהראש, משום שנשירת השיער כתוצאה מגירוד השיער אינה ודאית (אין "פסיק רישא"), והנזיר אינו מתכוון להשיר שום שיער משערות ראשו בגירוד זה.⁹⁴

ז. היתר זה נוהג גם בזקן או חולה ששערותיו חלשות, והחשש אצלו ששערותיו ייתלשו בשעת הגירוד או הפרדת השיער גדול יותר.⁹⁵

ח. אם יש קשר בשערות ראשו של הנזיר, אסור לו למשוך את שערותיו בכוח כדי לנסות להפריד אותן אלו מאלו, אם פעולה זו תגרום לתלישת השערות

93. וכן הדין בשבת, כמו שכתב בספר שמירת שבת כהלכתה פרק י"ד הלכה מ"ב, שמותר לחך את ידיו בשבת בנחת בשערות ראשו או זקנו, ואינו חושש שמא יתלוש את שערותיו.

94. כדעת רבי שמעון בגמרא נזיר שם, שדבר שאין מתכוון – מותר, וכן פסקו להלכה הראשונים, כאמור לעיל, ובלבד שאין בפעולות אלו משום 'פסיק רישא'. באשר להגדרת המושג "פסיק רישא", מצינו שרבי שמעון מתיר (שבת כב, א) לגרור בשבת מיטה, כסא וספסל על אדמה, כל עוד האדם אינו מתכוון ליצור חריצים באדמה (שכן העושה חריצים באדמה עובר משום חורש או משום בונה, משום משווה גומות). בראשונים מבואר, שגרירה זו מותרת אף שקרוב לודאי שייווצר חריץ, כיוון שהאיסור חל רק כאשר יש ודאות גמורה שהחריץ ייווצר. ראה ריטב"א לכתובות (ט, ב) בסוגיית פתח פתוח, שכתב: "פסיק רישא ולא ימות דכל שאפשר שלא יעשה איסור אפי' בצד רחוק – לא חשיב פסיק רישיה, ולשון פסיק רישא מוכרח כך". כלומר, כיוון שהמושג פסיק רישא עוסק רק במציאות עובדתית של ניתוק הראש של העוף מגופו, הרי שכל מציאות שבה אמנם קרוב לודאי שהאיסור ייעשה אך זה רק קרוב לודאי ולא ודאי – הדבר מותר לכתחילה. וכן משמע מדברי הרשב"א שם, שכתב: "ומ"מ כיון שאפשר דמתרמי ליה הכין לאו הטיה היא", כלומר, די בכך שיש אפשרות קטנה שיוכל לבעול בשבת בלא להוציא דם ובלא לעשות פתח כדי שהדבר יהיה מותר. נראה אפוא שהוא הדין בענייננו, שהפרדת שערות הראש זו מזו או גירוד הקרקפת אינם אסורים אלא אם כן פעולות אלו יגרמו בוודאות לתלישת שערות הראש, אולם כל עוד אין כך – הרי זה מותר.

95. אמנם רב חסדא בירושלמי בנזיר (שם) מחלק בין חולה לבריא, ולדעתו לחולה אין היתר לפספס את שערו, אך בשיירי הקרבן שם (ד"ה מ"ד מפספסין) מסיק להלכה שהרמב"ם שלא פסק זאת חולק על כך, כיון שהוא סומך על הבבלי שלא חילק בין תש לבריא, ולכן גם חולה יכול לפספס שערו, וכן כתב מראה הפנים שם, וכן הלכה.

משורשן. אולם אם הדבר יביא לתלישת השער שלא מן השורש, אלא במקום גבוה יותר משיעור 'פרע' - 2 ס"מ (אורך השער הגדל בשלושים יום) - אין איסור בדבר, כאמור לעיל.

ט. מותר לנגב את שער הראש במגבת, ואפילו בכוח, כיון שחשש התלישה בפעולה אינו גדול מחשש התלישה כתוצאה מגירוד הראש או הפרדת השערות אלו מאלו.

סירוק השיער במסרק

י. אסור לנזיר לסרק את שיער ראשו במסרק, כיוון שיש בזה 'פסיק רישא' שמקצת שערות ראשו ייתלשו מעיקרן.⁹⁶

יא. אסור לנזיר לסרק את השיער בכל סוג מסרק שעלול לתלוש שיער בעת הסירוק, אולם מסרק שידוע לגביו בוודאות שהוא לא תולש את השיער, כגון מסרק ששיניו רחוקות מאד אחת מהשנייה, או מברשת בעלת שערות רכות – מותר לנזיר להסתרק בו.⁹⁷

יב. נזיר או נזירה שיש להם כינים בראש, ועשו טיפול בחומרים הורגי כינים, אסור להם להסתרק במסרק צפוף כדי להסיר את הכינים המתות הדבוקות בשיער. ומותר להם לטבול עם הכינים המתות שבשיער, ואין בהן משום חציצה, כיון שחזקה על הנזיר והנזירה שאינם מקפידים בדבר.⁹⁸

96. נזיר מב,א; רמב"ם נזירות ה,יד.

97. סברא פשוטה, וכן הוא בפוסקים לגבי סירוק שיער בשבת, שבמסרק רגיל שעלול לתלוש שערות – אסור להסתרק, אך במברשת ששערותיה רכות או במסרק ששיניו רחוקות אחת מהשנייה ואין פסיק רישא שייתלש השיער – הדבר מותר (שמירת שבת כהלכתה פי"ד הלכה מד).

98. להלכה זו שתי סיבות: א. לכתחילה צריך להוריד כינים שבראש, אך אם אי אפשר להסירן – אינן חוצצות, וכפסק השו"ע (יו"ד קצח,מז): "מין כינים שדבוקים בבשר ונושכים בעור במקום שיער ונדבקים בחוזק בבשר, צריך להסירן ע"י חמין ולגורדן בצפורן, ואם אינו יכול להסירן – אינו חוצץ".

השיער האסור בגילוח

ג. אין איסור תגלחת בנזיר אלא בשיער הראש והפאות, אבל זקן הראש אינו בכלל 'ראש', ולכן הנזיר רשאי לגלח את שער זקנו ככל אדם.⁹⁹

ד. לדעת הזוהר הקדוש, מן הראוי שהנזיר לא יגלח את שער זקנו, והנוהג כן תבוא עליו ברכה.¹⁰⁰

טו. בכלל איסור גילוח הראש – איסור גילוח פאת הראש, ואיסור גילוח הפאה הוא עד העצם שכנגד אמצע האוזן.¹⁰¹

ב. דין הנזירים הוא כדין צבעים וטבחים שיש בגופם צבע ושאר לכלוכים בקביעות, שכיוון שאין הם מקפידים על אותם לכלוכים – אין אותם לכלוכים חוצצים, כמו שכתב השו"ע (יורה דעה קצח, יז): "צבע שצובעות הנשים על פניהן וידיהן ושער ראשן, אינו חוצץ. וכן מי שהוא צבע וידיו צבועות, אינו חוצץ", וכן כתב הרמ"א שם: "וכן מי שאומנתו להיות שוחט או קצב וידיו תמיד מלוכלכות בדם, אינו חוצץ, שרוב בני אומנות זו אינן מקפידים (ב"י בשם ר"י)". ונראה לענ"ד שהנזיר הוא כמו שוחט או קצב, שכן הוא שייך לקבוצה מיוחדת של אנשים המעוניינים בגידול שערם, ואינם מקפידים כמו שאר בני האדם אם יש להם כינים.

להרחבה ועיון בעניין, ראה שער ב, פרק ד.

99. שו"ת הרשב"א ח"א סימן תז; שו"ת הרדב"ז ח"ב סימן תשיא. הרשב"א מוכיח דין זה מכך שבכל מקום שהתורה מדברת על שיער הנזיר, בין בדבר האיסור לגלחו, ובין בחובה לגלחו ולשורפו בסוף ימי נזירותו – התורה אומרת 'ראשו' בלבד, ואינה מזכירה את זקנו. כך משתמע גם מהגמרא בנזיר כח, ב, ראה בתשובת הרשב"א שם, ואכמ"ל. ואכן, כך מפורש בפרשת המצורע, שהתורה מדגישה לגביו שצריך לגלח את שער ראשו ואת שער זקנו, ומשמע מכך שאלו שני דברים שונים, והזקן אינו כלול בראש, ככתוב (ויקרא יד, ט): "וְהָיָה בַיּוֹם הַשְּׂבִיעִי יִגְלַח אֶת כָּל שְׂעָרוֹ אֶת רֹאשׁוֹ וְאֶת זָקְנוֹ וְאֶת גְּבַת עֵינָיו וְאֶת כָּל שְׂעָרוֹ יִגְלַח, וְכִבֵּס אֶת בְּגָדָיו וְרַחַץ אֶת בְּשָׂרוֹ בַּמַּיִם וְטָהַר".

100. כך סובר הזוהר ביחס לכל אדם, ובפרט ביחס לנזיר, וזו לשונו (פרשת נשא קכז, א): "תא חזי דהכי אוליפנא מספרא דרב המנונא סבא, והכי הוא כתיב 'גדל פרע שער ראשו' בעי דיתרבי שער רישא ודיקניה (זקנו)...".

101. זו לשון השולחן ערוך (יו"ד קפא, ט): "שיעור הפאה מכנגד שער שעל פדחתו ועד למטה מן האוזן, מקום שהלחי התחתון יוצא ומתפרד שם, וכל רוחב מקום זה לא תגע בו יד". אמנם, מתחילת לשונו של השו"ע נראה, שפאת הראש מסתיימת בסוף האוזן – 'ועד למטה מן האוזן',

טז. מותר לנזיר לגלח את השיער הצומח בעורפו, כשהעורף הוא המקום שנמוך יותר ממקום קשר תפילין של ראש. מי שמסתפק היכן עובר הגבול בין העורף והראש – אסור לגלח את שעריו באותו המקום שמסתפק לגביו.¹⁰²

יז. נזיר המגלח את שעריו במקום שמותר לו לגלח, מן הראוי שירחיק מעט את הגילוח מהמקומות האסורים בגילוח, משום 'לך לך אמרינן לנזירא סחור סחור לכרמא לא תקרב'.¹⁰³

שערות נזיר שנשרו

יח. נזיר שנשרו שערות ראשו (כגון בעת חפיפת הראש בסבון, או מכל סיבה שהיא), צריך לקבור אותן באדמה ואסור לו ליהנות מהן, משום שהן קדושות בקדושת נזירותו.¹⁰⁴

יט. כך הדין גם בנזיר טמא מת, כיון שקדושת שעריו אינה תלויה בטהרתו מטומאת מת.¹⁰⁵

וכן פסק הרדב"ז (שם), והביאור הלכה (סימן רנא ד"ה אפילו מספר ישראל). אולם מלשונו בהמשך ההלכה 'מקום שהלחי התחתון יוצא ומתפרד משם' משתמע שהכוונה היא לעצם הנמצאת מול אמצע האוזן, וכן הוכיחו בדעתו שו"ת שאול שאל (קג,ב), שו"ת עולת יצחק (ח"ב יור"ד סימן קס), וכן כתב להוכיח באריכות גדולה, והראה שזו גם דעת רוב ככל הראשונים, בשו"ת דבריך יאיר ח"ג סימן לב, עיין שם.

102. רדב"ז שם.

103. שם. אמנם, איסור הרחקה זה נאמר ביחס לענבים ויין, אך הרדב"ז משתמש בו גם ביחס לגילוח שער הראש במקומות המותרים.

104. תמורה לג,ב; רמב"ם נזירות ו,יד.

105. ראה על כך בהרחבה בשער ב', פרק א', סעיף ט', במאמר הדין בנזירות בזמן הזה.

• פרק ח •

קשרים בשיער לעניין טבילה במקוה

נזיר או נזירה הרוצים להיכנס למקום המקדש או להר הבית, חייבים לטבול תחילה במקוה טבילה מדאורייתא, כמו כל אדם מישראל. לפני טבילה זו הם חייבים להסיר מגופם את כל הדברים החוצצים, כמבואר בשו"ע יו"ד סימן קצח, והוא הדין בנזירה הטובלת כדי להיטהר לבעלה. דא עקא, שלחלק ניכר מהנזירים יש שערות המסובכות זו בזו, הנקראות כיום 'ראסטות'. בפרק זה נברר את ההלכות הנוגעות לטבילת מי שיש בראשו 'ראסטות'.

א. שתי שערות או יותר שנקשרו זו עם זו או עם שערות אחרות – אינן חוצצות, גם אם האישה מקפידה על כך, כיוון שריבוי השערות יוצר קשר עבה שהמים נכנסים לתוכו.¹⁰⁶

ב. שיערה אחת שנקשרה בעצמה – אינה חוצצת, אלא אם כן האיש או האישה מקפידים על קשר זה. אם נוצרו קשרים כאלה של כל שיערה בעצמה ברוב שערות הראש – הרי זה חוצץ מדרבנן, גם אם האדם אינו מקפיד על כך.¹⁰⁷

ג. 'ראסטות' הן קשרים שנוצרים כששערות רבות מסתבכות אחת בשנייה. כאמור לעיל בהלכה א, אין בזה חציצה, ועל כן נזירים שיש בראשם 'ראסטות' יכולים לטבול לכתחילה במקוה, גם טבילה מדאורייתא, ללא כל חשש.¹⁰⁸

106. נידה סז, א-ב; רמב"ם מקואות ב, טו; שו"ע יו"ד קצח, ה. וזה לשון השולחן ערוך שם: "שתי שערות או יותר שהיו קשורים ביחד קשר אחד, אינם חוצצין", וכתב הרמ"א שם: "ואין חילוק בין אם קשר שתי שערות עם שתי שערות, או שקשר שתי שערות בפני עצמן (ב"י בשם רשב"א ור"ן); ושערה אחת שנקשרה חוצצת, והוא שתהא מקפדת עליה, אבל אם אינה מקפדת עליה – עלתה לה טבילה, עד שיהא רוב שיערה קשור נימא נימא בפני עצמו".

107. שם.

108. היתר זה מבוסס על כמה טעמים: א. הראסטות עשויות משערות רבות הקשורות אחת בשנייה, ולא מקשרים של כל שיערה בפני עצמה, וכפי שנתבאר לעיל – אין בזה חציצה. ב. גם אם יש ספק כלשהו האם יש קשרים חוצצים ברוב שערות הראש, דהיינו שיש חשש שרוב שערות הראש קשורות כל אחת בעצמה, זהו ספק בדין דרבנן (רובו שאינו מקפיד) וניתן להכריע

ד. היתר זה נוהג גם אם ב'ראסטות' יש אבק או חול, המדביקים את השערות אחת לשניה.¹⁰⁹

בו לקולא. ובפרט מחמת שאין כאן ספק שקול, שכן מדובר בחשש כמעט בלתי אפשרי, מאחר שכל מהות הראסטות היא קשרים של עשרות שערות רבות אלו באלו. ג. יש מהראשונים (רמב"ם, רשב"א) הסוברים שאין לראות את הראש כדבר העומד בפני עצמו, אלא כיחידה אחת עם הגוף, ולשיטתם דין רוב שערות החוצצות נאמר ברוב שערות הגוף כולו, ולא ברוב שערות הראש. להרחבה בעניין ראה שער ב, פרק ה.

109. חול ואבק אלו מהווים מיעוט ביחס לכל הגוף, והנזיר אינו מקפיד על כך. להרחבה בנושא עיין בשער ב, פרק ה.

• פרק ט •

איסור ההיטמאות למתים

איסור ההיטמאות למתים כולל נושאים רבים ומגוונים שאינם נידונים במסכת נזיר, שכן זהו נושא רחב שאינו שייך דווקא לנזיר, והוא מבוסס על יסודות הלכתיים ועל פרטים רבים שמקומם בסדר טהרות בכלל, ובמסכת אהלות (העוסקת בהלכות טומאת אהל) בפרט. לפיכך, כדי לא להעמיס על הלומד יתר על המידה, לא פירטנו בפרק זה את כל ההלכות הנוגעות להיטמאות במתים, אלא התמקדנו בהלכות המיוחדות לנזיר בתחום זה, וכן הבאנו כמה הלכות המצויות בחיי היום-יום, וידיעתם נחוצה מאד, אף שהן אינן מיוחדות רק לנזירים, והן נוהגות גם בכהנים.

מתים שהנזיר אסור להיטמא להם

א. אסור לנזיר להיטמא למתים, שנאמר (במדבר ו,ו): "כֹּל יְמֵי הַזִּירֹוּ לֵה' עַל נֶפֶשׁ מֵת לֹא יֵבֵא",¹¹⁰ ואם התרו בו ונטמא – חייב מלקות.¹¹¹

ב. נזיר אסור להיטמא גם לקרובים, שכהן מותר להיטמא להם, שנאמר (במדבר ו,ז): "לְאֲבִיו וּלְאִמּוֹ וּלְאָחִיו וּלְאֶחָתוֹ לֹא יִטְמָא לָהֶם בְּמָתָם, כִּי נֶזֶר אֱלֹהִיו עַל רֹאשׁוֹ". בכך שווה דינו של הנזיר לדינו של כהן גדול, שגם לו אסור להיטמא לקרוביו.¹¹²

ג. מעיקר הדין, אסור לנזיר להיטמא למת גוי רק במגע או במשא, אבל מותר לו להיות באהל אחד עם מת גוי, כיון שמתים גויים אינם מטמאים באהל. אולם לכתחילה צריך הנזיר להיזהר שלא להיטמא למת גוי גם באהל.¹¹³

110. רמב"ם נזירות א,א.

111. משנה נזיר ו,ה; רמב"ם נזירות ה,טו.

112. משנה נזיר ז,א.

113. נחלקו תנאים האם מת גוי מטמא באהל: לדעת רשב"י (יבמות סא,א), כיון שנאמר בתורה 'אדם כי ימות באהל' והגויים אינם נקראים אדם – גוי מת אינו מטמא באהל. אבל חכמים

ד. כיון שמעיקר הדין מת גוי אינו מטמא באהל, במצבים מסוימים אפשר להקל ולהתיר לנזיר להיכנס למקום שיש בו מת גוי, כגון סטודנט הלומד רפואה, שיש להתיר לו להיכנס לבית חולים של גויים, או אף לחדר מתים שיש בו גופות של גויים, לצורך לימוד רפואה, וכיוצא בזה.¹¹⁴

ה. מן הראוי, שנזיר (או כהן) הנכנס לבית חולים שבו מתים גויים לצורך לימודי רפואה וכדו', יהיה מחובר באותה שעה לכלי מתכת הטמא בטומאת מת, מדין 'חרב כחלל', משום שההיטמאות ל'חרב כחלל' מותרת לו לכתחילה,¹¹⁵ ויש אומרים שהיא מתירה לו לאחר מכן להמשיך ולהיטמא למתים מדין 'אין מוסיפים טומאה על טומאתו'.¹¹⁶

נגיעה בכלי שנגע במת

ו. כלי מתכת שנגע במת או היה אתו באותו אהל, טמא כמת עצמו מדין 'חרב כחלל', והוא מטמא את הנוגע בו בטומאת שבעה.¹¹⁷

סוברים שגם גויים מטמאים באהל. במחלוקת זו נחלקו גם רבותינו הראשונים: הרמב"ם (הל' טומאת מת א,ג), היראים (סי' שכב), הגהות מימוניות (הל' אבל פ"ג אות ב) בשם הריצב"א והראב"ה, הרמב"ן והרשב"א והריטב"א ביבמות שם, ועוד, פוסקים כרשב"י, ואילו ר"ת (בתוס' ישנים ביבמות סא,א) והסמ"ג (שם) והסמ"ק (מצוה פט) והמהר"ם (מובא בשו"ת הרא"ש כלל ל,א) ועוד, פוסקים כחכמים.

השו"ע פסק (יו"ד שעב,ב): "קברי עובדי כוכבים נכון לזוהר הכהן מליך עליהם", ומשמע מלשון זו שמעיקר הדין הלכה כרשב"י (כרמב"ם וסיעתו), וגוי לא מטמא באוהל, אך למעשה ראוי להחמיר ולא להאהיל על מת גוי, כמו שפסק הרמ"א שם: "אף על פי שיש מקילין (רמב"ם והגמ"י בשם ס' יראים), ונכון להחמיר".

114. הרב הראשי לישראל, הרב שלמה גורן, במאמרו 'האם מותר לכהן ללמוד רפואה', אסיא סט-ע, כרך יח, א-ב (ניסן תשס"ב).

115. רמ"א יו"ד שסט,א.

116. הרב גורן שם.

117. שבת קא,ב; פסחים יד,ב; נזיר נג,ב; רמב"ם טומאת מת ה,ג, ועוד.

ז. מותר לנזיר לגעת בכלי זה לכתחילה, אף על פי שהוא מטמא אותו בטומאת מת לשבעה ימים.¹¹⁸

ח. כדי להיטהר מטומאה זו צריך הנזיר למנות שבעה ימים ולטבול במקוה, אך הוא אינו צריך הזאת מי חטאת ביום השלישי וביום השביעי לטהרתו.¹¹⁹ דין זה מיוחד בנזיר, ואינו נוהג בישראל או בכהן, משום שבנזיר יש קולא מיוחדת, שאיסור ההיטמאות שלו הוא רק למת עצמו, ולא ל'כלי שני' (כ'חרב כחלל'), ככתוב: "וכי ימות מת עליו בפתע פתאום..."¹²⁰ וראה על כך בהרחבה במאמר 'טומאת חרב כחלל בנזיר', בשער ב פרק ו.

ט. טומאה זו בנזיר, לא רק שאינה סותרת או מפסיקה את ספירת ימי נזירותו, אלא שהנזיר ממשיך לספור את ימי נזרו גם בזמן שהוא טמא בטומאה זו, כך שהיא לא פוגמת כלל בנזירותו.¹²¹

כניסת נזיר לבית קברות והשתתפותו בהלוויה

י. קבר מטמא בטומאת מת מהתורה, שנאמר (במדבר יט, טז): "וכל אשר יגע... או במת או בעצם אדם או בקבר יטמא שבעת ימים". לפיכך, אסור לנזיר לגעת בקבר או באחד מחלקיו, ולא להאהיל עליו.¹²²

118. כן כתבו החת"ס (הגהת חת"ס ליו"ד רלט, יב), כתר המלך (הל' נזירות ב, כא) וחכמת גרשון עמ' 394. הרמ"א (שם), פסק כך לגבי נגיעת כהן בכלי שנגע במת, ומקורו הוא ברמב"ם הל' אבל ג.ב. לענ"ד, כך יפסוק הרמ"א גם לגבי נזיר, שכן דין הכהן נלמד מהנזיר, וראה על כך בהרחבה בשער ב פרק ו, במאמר 'טומאת חרב כחלל בנזיר'.

119. נזיר נד, ב; רמב"ם נזירות ז, ח.

120. רמב"ם שם.

121. יש מהאחרונים שכתבו שטומאה זו בנזיר איננה אב הטומאה אלא ולד הטומאה, ומעיקר הדין הנזיר יכול לטבול ולהיטהר כבר ביום שנטמא, ואינו צריך ספירת שבעה ימים. ומה שאין נוהגים כך למעשה, אלא הנזיר סופר שבעה ימים ורק אחר כך טובל, הרי זה כדי לא ליצור חידוש מיוחד בדיני טומאת מת, שיהיה טמא מת שייטהר כבר ביום שנטמא, ואכמ"ל. ועיין בזאת בשער ב' פרק ו', במאמר הדין באריכות בנושא זה.

122. רמב"ם הל' טומאת מת ב, טו.

יא. קבר המזיק את הרבים, כגון שהוא במקום הילוך הרבים או סמוך לדרך – מותר לכתחילה לפנותו ומקומו טהור,¹²³ ואם אינו מזיק את הרבים, לכתחילה אין לפנותו, ואם בכל זאת פינו משם את המת, נחלקו ראשונים בדין המקום, אם הוא טהור או לא, וראוי להחמיר ולא לעמוד שם.¹²⁴

יב. גזרו חכמים, שלנזיר (וכהן) אסור להתקרב לקבר, ועליהם להתרחק מהקבר לפחות ארבע אמות. לפיכך, מותר לנזיר להיכנס לבית קברות, כל עוד הוא שומר על מרחק ד' אמות מהקברים,¹²⁵ וכן צריך הנזיר לשמור מרחק ארבע אמות ממת שלא נקבר.¹²⁶

יג. אם עבר הנזיר על איסור ההרחקה מהקבר, ונכנס לארבע האמות שסביבו – הרי הוא טמא בטומאת מת מדרבנן, ואם הוא סתם נזיר, עליו להפסיק את ספירתו למשך שבעה ימים, עד שיטהר, גם אם לא נגע בקבר עצמו.¹²⁷

יד. אם יש סביב הקבר מחיצה בגובה עשרה טפחים – מותר לעמוד מאחריה, ובלבד שירחיק מן הקבר לפחות ארבעה טפחים.¹²⁸

123. שו"ע יו"ד שסד,ה.

124. הרמב"ם פוסק שרק קבר שיש בו מת מטמא (שם), אך רש"י והרי"ף ועוד ראשונים בסנהדרין (מזב, ב) כותבים שחכמים גזרו שמקומו של הקבר מטמא גם לאחר שהוציאו את המת משם, כדי למנוע את הוצאתו שלא כדין, וכן ראוי לנהוג לכתחילה.

125. סוטה מד,א; שו"ע יו"ד שעא,ה.

126. אמנם יש שכתבו (רוקח סימן שטו) שגזרת חכמים להרחיק מן המת ד' אמות נאמרה רק במקום קביעותו של המת, כשהוא בקברו, ולא בשעת הלויית המת, כשמסיעים אותו ממקום למקום ואינו נמצא במקומו הקבוע. ויש שכתבו (קיצור שו"ע רב,ה) שכשהמת אינו בקבר מספיק להתרחק ממנו ד' טפחים. אך למעשה נהגו להחמיר בדבר ולנהוג כדעות הסוברות שהרחקת ד' אמות נוהגת גם בשעת ההלוויה, וכן ראוי לנהוג (גשר החיים עמ' עט סעיף יד).

127. חזו"א יו"ד סימן רי"ק יג, על פי דברי רש"י ותוס' בבבא בתרא יא,ב ד"ה פרץ את פצימיו, שחכמים טימאו ארבע אמות סביבות הקבר, כדי שלא יקרבו אליו עושי טהרות, עיין שם. וכן ראיתי ברש"י לסוטה מד,א ד"ה מת תופש, וכן כתב המאירי שם. ונראה לענ"ד, שגם החזו"א יסכים שדין זה אינו בכל מקרה, שכן חכמים לא העמידו דבריהם במקום כרת, ולכן אם יהודי נכנס לארבע אמות של קבר בשבוע שלפני פסח – לא ייטמא, שהרי הוא מחוייב בקרבן, ואכמ"ל.

128. סוטה שם, וכן פסק השו"ע יו"ד שעא,ה.

טו. מחיצה זו אינה צריכה להקיף את כל צדי הקבר, וגם אם אינה עומדת אלא בצד אחד של הקבר – מותר לעמוד אחריה באותו צד.¹²⁹ מחיצה ניידת שאינה מחוברת לקרקע, כמו מחסומי הברזל של המשטרה המשמשים כיום להפרדה, חוצצת אף היא מפני הטומאה.¹³⁰

כניסת נזיר לבית חולים

טז. אסור לנזיר להיטמא בטומאת אהל מדאורייתא, ולפיכך אסור לו לשהות בחדר מתים או בחדר בבית חולים שיש בו מת.

יז. גם שהייה במחלקה שבאחד מחדריה יש מת – אסורה, אם הדלת שבחדר המת פתוחה, ולכן אם נזיר נמצא במחלקה שיש בה מת – עליו לסגור מיד את דלת החדר.

יח. לעומת זאת, הליכה ברחבי בית החולים, במסדרונות, במעליות, בחנויות וכדומה – אינה אסורה, ואפילו בישיבה שבחדר ההמתנה שמחוץ לחדרי הניתוח אין חשש טומאה, משום שטומאת המת מדאורייתא אינה מגיעה למקומות אלו, מאחר שיש כמה דלתות סגורות המפרידות בין הנזיר הנמצא במקומות אלו, לבין המת. כמו כן, הנזיר אינו צריך לחשוש לטומאה מדין 'סוף טומאה לצאת',¹³¹ כיון שגזרה זו לא נגזרה עליו, ראה על כך בהרחבה במאמר 'כניסת נזיר לבית חולים', בשער ב, פרק ז.

129. אמנם, יש שהבינו (ערוה"ש שעא, כז; שבט הלוי ח"ב סי' ריג) מפשטות לשון השו"ע שצריך להיתר זה מחיצות מכל צדי הקבר, אך בשו"ת נטע שורק (יו"ד סימן קד) כתב שאין צריך מחיצה מכל צד, וכן משמע מהמנחת יצחק (ח"ט סימן קלב), עיין שם, ומרן השו"ע כתב בסתם, ולא בא לעכב במחיצה מצד אחד, שכן כל מטרת המחיצה היא ליצור הפרדה פיסית בין הקבר לאדם, וזה מתקיים גם אם הקבר נמצא מאחורי מחיצה אחת בלבד.

130. מנחת יצחק שם, ולמד כן מהרא"ש בהלכות טומאה, שכתב שהמחיצה היא מטעם היכר, ולכן גם אם יכול להכניס את ידו בתוך המחיצה, כיון שסוף סוף מחיצה זו יוצרת היכר, היא מועילה.

131. טומאה מדרבנן, המטמאת את מי שנמצא במקום שעתידים להוציא אליו את הטומאה, ראה על כך בהרחבה בפרק הדין בכניסת נזיר לבית חולים, שער ב פרק ז.

אולם, אם ידוע על בית חולים מסויים, שהדלתות שבין החולים שבחדריהם לכלל המקומות בבית החולים פתוחים, הרי שההליכה בבית חולים שכזה אסורה, אלא אם כן ידוע שבאותו הזמן אין נפטר בבית החולים.

תפילה על קברי צדיקים

יט. המנהג הרווח כיום הוא שכהנים אינם נכנסים לקברי צדיקים אפילו לצורך תפילה, וכן מורים הלכה למעשה רוב ככל מורי ההוראה בדור. הוראה זו מתייחסת גם לנזיר, וכן ראוי לנהוג לכתחילה.¹³²

כ. מנהג ארץ ישראל בדורות קודמים היה שכהנים מותרים להתפלל על קברי צדיקים, ועל כן מי שנוהג כך גם בימינו, משום ש'צדיקים אינם מטמאים' – יש לו על מי לסמוך.¹³³

132. חזקת טהרה סימן קמג; רבי חיים קנייבסקי שליט"א בריש קונטרס ברכת אהל; ישמח משה לפרשת שמיני, ועוד. יש לציין, שמי שרוצה להשתטח על הציון לשם התדבקות בנפש הצדיק יכול לעשות זאת גם בעומדו במרחק ד' אמות מהקבר (שו"ת דודאי השדה סימן כא; ספר הדרת קודש מכתב פב).

133. בספר פני דוד לחיד"א כתב שמנהג ארץ ישראל הוא שכהנים מתפללים על קברי צדיקים, וכן כתב בשו"ת בתי כהונה (א,כג), ובספר אגרא דכלא לפרשת בהעלותך, וכן סיכם הלכה למעשה בספר פתחי טהרה לר' משולם הלוי רוטנברג, וכן כתב בשו"ת פרי הארץ לרבי ישראל מאיר מזרחי זצ"ל (ח"ג יו"ד סימן ז), ועוד. ובדורינו כך נוהגים הלכה למעשה בחסידויות קאמרנא וזידיטשוב (מריח ניחוח – תפילת כהנים בקברות צדיקים, לרה"ג רבי רן יוסף חיים מסעוד אבוחצירא) וכן בחסידות ברסלב, ועוד. הרה"ג מאיר מאזוז שליט"א, מח"ס שו"ת בית נאמן וראש ישיבת כיסא רחמים כתב: "אם הכהנים עושים כן ע"פ רבותיהם, אפשר לענות אחריהם אמן (עיין בשו"ת בית נאמן סימן א)", מובא במריח ניחוח שם.

ואכן שיטה זו שלפיה 'צדיקים אינם מטמאים' נסמכת על מקורות רבים, ונמנה כאן מקצתם: הזוהר הקדוש בכמה מקומות (פר' חיי שרה קכה,א; פרשת וישלח קסח,א; רעיא מהימנא פנחס רלד,ב, ועוד), רבנו עזרא (רבו של הרמב"ן) בפירושו לשיר השירים (עמוד תקמג בכתבי הרמב"ן); רבי יצחק דמן עכו בספר מאירת עיניים (פר' חוקת), הרמב"ן בפירושו לתורה (במדבר יט,ב), כשהאדמו"ר מזידיטשוב סמך על רמב"ן זה הלכה למעשה, כי הרמב"ן עצמו כתב (שם): "כי הנפטרים בנשיקה לא יטמאו מן הדין", ועוד ראשונים ואחרונים לרוב.

כא. קברי הצדיקים שניתן להתפלל עליהם, כאמור בסעיף הקודם, הם קברי התנאים והאמוראים הקדושים (שגופם היה קדוש והם היו מחיי מתים), ואחורה עד הנביאים והאבות הקדושים. אולם אין להתיר, אף לא בדיעבד, תפילה על קברות צדיקים מהדורות שאחרי האמוראים.¹³⁴

כב. במערת המכפלה,¹³⁵ קבר רחל¹³⁶ וציון רשב"י¹³⁷ מותר להתפלל אף לכתחילה, שכן מסורת בידינו שקברים אלו נבנו כך שיש בהם יותר מטפח מעל ציון המת, כך שהטומאה כלואה במערה למטה ואינה עולה למעלה, או שהשאירו בהם פתח כלפי חוץ, כדי שהטומאה תצא לחוץ דרך אותו פתח.

בטעם הדבר הסבירו המקובלים, שטומאת מת נוצרת כשמלאך המוות הורג את האדם, כאשר הוא זורק בגופו טיפה מרה המטמאת את הגוף. אבל הצדיק שמת במיתת נשיקה, כשהשכינה שורה עליו ונשמתו יוצאת ודביקה בשכינה, אין למיתתו כל שייכות למלאך המוות, ואין מי שיטמא את גופו, ולכן הוא נשאר בטהרתו גם לאחר הסתלקות הנשמה.

134. ראה מקורות ודיון בעניין זה בספר טהרת שדה המכפלה עמ' 325. אמנם, יש לציין, שכיום יש חסידויות שהכהנים שבהם כן משתטחים על קברי רבותיהם מלפני מאה ומאתיים שנה, כגון חסידויות: ברסלב, זידיטשוב, קאמרנא, ועוד, אך לענ"ד אין לפסוק כך, שכן אדמורי חסידויות אלו לא היו במדרגת התנאים והאמוראים שמתו מיתת נשיקה.

135. כן פסקו רבים מהאחרונים כמובא במריח ניחוח שם; הראשון לציון הרה"ג מרדכי אליהו זצ"ל, וראה את טעמי ההיתר באריכות בספר 'טהרת שדה המכפלה'.

136. כן פסקו רבים מהאחרונים כמובא במריח ניחוח שם; הראשון לציון הרה"ג מרדכי אליהו זצ"ל, וכן כתב לי בנו הרה"ג שמואל אליהו שליט"א, על פי עדותו של המקובל האלוקי הרה"ג יצחק אלפיי זצ"ל שהעיד שכששיפצו את כיפת הקבר עשו בכוונה חלל גדול מעל הציון של רחל אמנו, כדי שהטומאה תיכלא בפנים ולא תעלה למעלה. ובספר ביכורי יעקב יו"ד סימן כ', הביא את עדותו של המקובל הגדול השד"ה (רבי שאול דוויק הכהן זצ"ל), שפתח המערה שבו קבורה רחל אמנו פתוח לחוץ.

137. קונטרס פתחי טהרה לגאון הרב ברנדסדורפר שליט"א; שו"ת השואל ח"א עמ' ק; וכן פסק הרב אלישיב זצ"ל, ראה בקונטרס אוצרות רשב"י מריח ניחוח עמ' 372, הערה כח, ועוד. בקונטרס שם מביא עשרות מרבני דורינו המתירים כניסה לקבר הרשב"י, עיין שם.